

TéKa

Scientific and Cultural Association of Hungarian Youth in Slovakia
Szlovákiai magyar fiatalok tudományos és kulturális társulása
Vedecké a kultúrne združenie mladých Maďarov žijúcich na Slovensku

**ÖSSZEOMLÁS, NEMZETI ÖNRENDELKEZÉS,
ÁLLAMALAPÍTÁS 1918-BAN
A HÁBORÚS NACIONALIZMUSOK HATÁSA
A DUNA-MEDENCÉBEN**

2018. május 23. (szerda)
Komárom, Szlovákia

ABSZTRAKTOK

**Összeomlás, nemzeti önrendelkezés, államalapítás 1918-ban
A háborús nacionalizmusok hatása a Duna-medencében**
Komárom, 2018. május 23.
ABSZTRAKTOK

Szerkesztő:
Novák Anikó

Kiadó:
TéKa
Szlovákiai Magyar Fiatalok Tudományos és Kulturális Társulása
Komárom, 2018

Lektor:
Novák Anikó

Tördelő:
Bóna László

Nyomdai előkészítő:
Bajcsi Ildikó, Bencze Dávid

ISBN 978-80-972742-0-7
EAN 9788097274207

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

A kiadvány megjelenését az Emberi Erőforrások Minisztériuma
támogatta.

PROGRAM

Összeomlás, nemzeti önrendelkezés, államalapítás 1918-ban A háborús nacionalizmusok hatása a Duna-medencében

08.30–08.50	Regisztráció
08.50–09.00	Köszöntések
09:15–17.00	Szekcióülések

I. SZEKCIÓ

Moderátor: Szarka László (MTA BTK TTI)

- 9.00–9.20 POKORNYI GÁBOR (Klapka György Múzeum) – TÓTH MARCELL (Sze):
Komáromi hadifoglyok az első világháborúban
- 9.20–9.40 SZTANCS GÁBOR (EKE):
Jászi Oszkár nemzetiségi minisztériuma és az északkelet-magyarországi parciális mozgalmak 1918 végén
- 9.40–10.00 BAJCSI ILDIKÓ (EKE):
A csehszlovák diplomácia irányvonalai a párizsi békekonferencián. Emigrációs tevékenység, határkijelölés, nemzetiségi kérdés
- 10.00–10.20 OLLÉ TAMÁS (SJE TKK):
Elmaradt magyarországi népszavazások. A plebiszcitum kérdése a békekonferencián
- 10.20–10.40 NAGY PÉTER (TéKa):
Magyar katolikus élet Szlovenszkóban a két világháború között

- 10.40–11.00 Vita
- 11.00–11.30 HARSÁNYI ILONA (KKM–Balassi Intézet):
*Tájékoztató a Márton Áron kutatói és tehetség-
gondozó ösztöndíjprogramokról*
- 12.30–14.00 Ebéd a Duna Panzióban

II. SZEKCIÓ

Moderátor: Szarka László (MTA BTK TTI)

- 14.00–14.20 SZUDA KRISZTINA ESZTER (ELTE):
*A dél-alföldi szlovákság erőfeszítései az első
világháború után bekövetkezett változások
során a két világháború között megjelent
sajtóértésülések tükrében*
- 14.20–14.40 BENCZE DÁVID (EKE):
*Az impériumváltás nehézségei Érsekújváron
(1918–1920)*
- 14.40–15.00 TÖMÖSKÖZI FERENC (SJE):
*A Szlovenszkói és Kárpátaljai Egyetemes
Református Egyház önszerveződése*
- 15.00–15.20 REHÁK TÜNDE (SJE):
*A Montessori-pedagógia adaptálása
Magyarországon a XX. század első felében*
- 15.20–15.30 Zárszó

Bajcsi Ildikó

Eszterházy Károly Egyetem,

Történelemtudományi Doktori Iskola, Eger

A CSEHSZLOVÁK DIPLOMÁCIA IRÁNYVONALAI A PÁRIZSI BÉKEKONFERENCIÁN

Emigrációs tevékenység, határkijelölés, nemzetiségi kérdés

Az előadás fő kérdését az jelenti, milyen okok vezettek el az 1918-ban létrejött multietnikus csehszlovák nemzetállam megalakulásához. E folyamat összefügg az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásával, melyben a külső tényezők mellett a nemzetiségek szeparatista törekvései is fontos szerepet játszottak. A téma tárgyalásakor a Trianont érintő historiográfiai és interpretációs problémák felvázolása is szükséges, mivel Szekfű Gyulától Romsics Ignácig minden generáció másként értékeli a felbomlás folyamatát.

A kutatás célja tehát bemutatni a Magyarország felbomlását érintő csehszlovák, valamint magyar szakirodalmat, valamint Csehszlovákia megalakulásának előzményeit (a cseh-szlovák emigráció, határkijelölések problematikája, T. G Masaryk tevékenysége).

Magyarország felbomlása és a trianoni események kapcsán a magyar, a cseh és a szlovák szakirodalomban mindmáig erősen jelen vannak azok a mítoszok és sztereotípiák, amelyek főleg a public history területén jelentkeznek. Ez összefügg a pártállami évek „tabuizált narratívájával”, amelyben az oroszországi forradalom és a Tanácsköztársaság eseményei jelentek meg hangsúlyosan. Mindennek következtében a rendszerváltás után újraértékelődött a kérdés. Az ún. nemzeti (sérelmi) és a kritikai interpretáció is megjelent az 1990-es évektől. A nemzeti irányvonalat a szlovák történetírásból például Marián Hronský képviselte, a magyar történetírásban pedig ide sorolhatjuk Pópoly Gyulát, Salamon Konrádot és Raffay Ernőt. A kritikai vo-

nalat a szlovák történetíráson belül Miroslav Michela és Vörös László, a magyarországi historiográfiában pedig többek között Romsics Ignác és Zeidler Miklós munkái jelentették. A téma vizsgálatának tehát mindkét nemzet történetírásában központi szerepe van. Romsics Ignác négy tényezőt emelt ki Trianon okaival kapcsolatban, amelyeket mára a professzionális magyar történészek nagy része elfogadott. Kiemeli Magyarország soknemzetiségű jellegét és a nemzetiségi elitek elégedetlenségét (1910 – 54% a nem magyarok aránya Horvátország nélkül). Ezenkívül kitér a birodalom déli és keleti határai mentén létrejött új államok – Olaszország, Szerbia és Románia – irredenta politikájára. Komoly hatást tulajdonít a győztes nagyhatalmak érdekeinek, illetve stratégiai megfontolásainak. A háborút követő hónapok kaotikus magyar viszonyait pedig ugyancsak meghatározó tényezőnek tartja.

Már a fentiek is jelezik tehát, hogy Magyarország dezintegrációja egy hosszabb folyamat volt, amely 1918 őszétől 1920. június 4-ig tartott. Ezt a határok végső kijelölése körül kialakult problémák, Magyarország belpolitikai destabilizációja, az utódállamok politikusainak és a nagyhatalmak diplomáciai törekvései okozták. Valamint az etnikai szempontok és a nagyhatalmak politikai előnyei és az utódállamok stratégiai, gazdasági érdekeinek érvényesítése határozták meg elsősorban.

A csehszlovák határkijelölésre 1918 novembere és 1919 márciusa között került sor. Ennek kezdetét jelentette, hogy 1918. november 7-én a magyar kormányküldöttség Belgrádban megegyezt Louis Franchet d'Esprey francia tábornokkal a Monarchiával kötött fegyverszünet magyarországi alkalmazásáról. Ezt követően 1918. december 3-án a győztes hatalmak katonai érdekeit képviselő Ferdinand Vix alezredes a belgrádi fegyverszüneti egyezmény érvénytelenségére hivatkozva követelte Szlovákia területének magyar katonai kiürítését. 1918. december 6-án pedig Bartha Albert magyar hadügyminiszter ideiglenes csehszlovák–magyar demarkációs megállapodást kötött Milan

Hodzával. 1919. február 27-én összeült a csehszlovák területi albizottság, 1919. március közepére pedig szakbizottsági szinten Csehszlovákia határai elfogadottakká váltak. A cseh–szlovák határok kijelölésében fontos szerepe volt Benešék argumentációjának. Beneš 1919. február 5-én terjesztette be Csehszlovákia határigényeit Magyarországgal szemben (Rába–Duna–Ung vonal, Kárpátalja). Érvelésükben fontos volt az etnikai szempontok relativizálása, amely többek között az 1910-es adatok pontatlanságainak a hangsúlyozását jelentette. Számukra leginkább a stratégiai és gazdasági szempontok előtérbe helyezése volt fontos. Ez többek között a vasúti csomópontok – pl. a Pozsony–Párkány–Losonc–Miskolc–Kassa-vonal (377 km) – Csehszlovákiához kerülését jelentette. A Csallóköz megszerzéséhez szintén ragaszkodtak Benešék. Itt olyan mondvacsinált érveket alkalmaztak, mint az elmagyarosodott szlovákok jelenléte Dél-Szlovákiában. Vagy amely szerint a lakosság fele magyar volt, a másik fele pedig német és szlovák. Az érvelésben olyan szempontok is megjelentek, miszerint a munkások és a parasztok maguk is Csehszlovákiához kívántak csatlakozni. A stratégiai érvekhez tartozott a védelem Budapesttel szemben, a gazdasági érveket pedig a hegyvidéki munkások szerepe és a szlovákiai gazdaság Duna és Csallóköz nélküli működésképtelensége adta.

T. G. Masaryknak a kezdetektől fontos szerepe volt a csehszlovák emigráció megszervezésében. Munkáiban, például az 1917-ben kiadott *Új Európában*, vagy a *Cseh kérdés* című műben negatív véleménye volt a magyarországi nemzetiségi politikáról és a magyarságról, realista történelemszemléletet vallott és a csehszlovakizmust erősítette. 1915-től pedig az ún. szláv korridort propagálta, népszerűsítette.

Ugyanakkor a Csallóköz leválasztásának a kérdése is szóba került Smuts tábornok és Masaryk 1919. áprilisi megbeszélésén. Károlyi Mihályné elmondása alapján Masaryk átengedte volna ezeket az etnikailag szinte teljes egészében magyar terü-

leteket (amelyeket egyébként haszontalannak ítélt), ha demokratikus kormány lett volna Magyarországon. Ezt támasztja alá az is, hogy a revízió lehetőségére már 1918 őszén írt *Új Európa* című művében is utalt a csehszlovák államelnök. Mindenesetre Masaryk kultusza nemcsak a „csehszlovákok” körében alakult ki, de bizonyos formában az első generációs kisebbségi értelmiség között is megjelent.

Összegzésként elmondható, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásának és Trianonnak az újraértelmezése továbbra is a szlovák és a magyar történetírás fontos feladata. Ehhez elengedhetetlen a kritikus és önreflexív közelítés, a nemzetközi perspektívák bevonása. Illetve a „békecsinálók” és Masarykék démonizálása helyett Trianon okainak minél pontosabb rögzítése.

Kulcsszavak: *Magyarország, Osztrák–Magyar Monarchia, Trianon, Beneš, Masaryk, szlovák és magyar történetírás*

Bencze Dávid

Eszterházy Károly Egyetem,

Történelemtudományi Doktori Iskola, Eger

AZ IMPÉRIUMVÁLTÁS NEHÉZSÉGEI ÉRSEKÚJVÁRON (1918–1920)

Témám egy olyan rövid időszakkal foglalkozik, amelyet a magyar történelem legtöbbször impériumváltásnak, a magyar nemzet tragédiájának vagy a történelmi Magyarország széthullásának szokott emlegetni. Az 1918 és 1920 közötti időszakról ugyan rengeteg dolgot ismerünk már, s tudjuk azt is, hogy a történelmileg rövid folyamat szekvenciájában rengeteg változást hozott. Azonban regionális szinten nem tudjuk, hogy azok az események, mint a Nemzeti Tanácsok kihirdetése, a cseh megszállás, vagy a vörös hadsereg offenzívája, illetve Trianon hatása milyen változásokat hozott az egyes régiók életében.

A kutatásom Érsekújvár városára összpontosít. A város a 1910-es népszámlálási adatokat figyelembe véve szinte teljesen magyar városnak tekinthető. Az 1919-es rendkívüli népszézés szerint azonban már a város egyharmada szlovák, 1921-re pedig 50–50%-ra módosul a szlovákok és a magyarok aránya.

Előadásom során az Érsekújvár sajátos helyzetére való reflektálás mellett a következő kérdéseket szeretném megvizsgálni: Milyen reakciókat váltott ki Csehszlovákia megalakulása? Valóban felkészületlenül és váratlanul érte ez a magyarságot? A cseh csapatok megszállásával kapcsolatban felmerült, hogy azt a lakosság valóban passzívan élte meg, vagy ellent tudott-e mondani? Az ellenállás foka milyen helyzetet teremtett? E sarkalatos pontok mellett kitérek a Tanácsköztársaság érsekújvári offenzívájára is, s azon belül a Tanácsköztársasághoz való viszony átgondolására teszek kísérletet. Behatóbban szeretném bemutatni az érsekújvári tömegsztrájkokat, illetve a híres Kossuth-szobor incidenst. A Tanácsköztársaság leverése után érdekes helyzet –

politikai vákuum – keletkezett, aminek a hatását még máig sem göngyöltették fel, például elősegítette a pártok szervezkedését, a cseh hadsereg visszatérését és a hivatalnoki réteg eltűnését. A politikai vákuumnak gyakorlatilag Trianon vetett véget.

Előadásom tehát a fent említett logikai láncolatot követve kívánja bemutatni, hogy 1918 és 1920 között mi történt az érsekújvári magyarsággal. Forrásaim bázisát a városi magisztrátus 1918–1921 közötti iratanyaga, valamint az *Érsekújvár és vidéke* című folyóirat egyes számai jelentik. A monográfiák közül sokat segítettek a történelmi keret megszületésében Turczel Lajos könyvei, Popély Gyula *Felvidék 1918–1920* című könyve, valamint a témavezetőm, Simon Attila könyve is, az *Egy rövid esztendő krónikája*. A források hitelességének a megerősítésére, valamint a monográfiák és a vizsgált tárgy között transzferként működött két fontos visszaemlékezés, amely írásban az Érsekújvári Levéltár gyűjteményét gazdagítja: Vágovits Gyula, korábbi helytörténész *Historia* című visszaemlékezései a teljes érintett korszakról és Csulák József naplószerű emlékezése, melyben főként az 1919-es sztrájkok hangulata került megörökítésre.

Kulcsszavak: *impériumváltás, 1918–1920, Érsekújvár, nCsehszlovákia megalakulása, ellenállás*

Nagy Péter

TéKa Szlovákiai Magyar Fiatalok Tudományos és Kulturális Társulása

MAGYAR KATOLIKUS ÉLET SZLOVENSZKÓBAN A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

Előadásomban a katolikus életet vizsgálom a két világháború közti Szlovenszkóban. Elsősorban szót ejtek a Komáromi Kiszszeminárium működéséről, mely 1922-ben létesült a nagyszombati apostoli adminisztrátúra magyar gimnazista kispapjainak a befogadására. Az esztergomi főegyházmegye kispapjai közül azok, akik a mai Szlovenszko területéről kerültek a szemináriumba, egy ideig az 1918-as államfordulat után is Esztergomban nevelkedtek. A római Szentszék csupán 1922 tavaszán vette ki a nagyszombati vikariátus területét a magyar hercegprímás fennhatósága alól, és nevezte ki Jantausch Pál apostoli kormányzót a terület főpásztorává, aki nagy gonddal viseltetett a Nagyszombatban nevelkedő kispapok iránt. A külföldön tanuló növendékpapok közül a teológusokat és a szlovák anyanyelvű gimnazistákat tanulmányaik folytatása érdekében Nagyszombatba rendelte, a magyar gimnazista kispapokat pedig a Komáromban létesítendő kisszemináriumba utalta. A korabeli iratok arról is szólnak, hogy nemzetiségi ellentétek is előfordultak a magyar és a szlovák kispapok között a Nagyszombati Nagyszemináriumban, így a magyar királyi szentszéki követség beadvánnyal fordult az államtitkársághoz, melyben felsorolta a magyar klerikusok diszkriminációját a nagyszombati szemináriumban. A nagyszombati adminisztrátor, Jantausch Pál ellenmemorandummal fordult a nunciushoz, amelyben egyik fő érve a közös papképzés megtartása mellett az volt, hogy a magyar papoknak lelkipásztori munkájukhoz szükségük lesz a szlovák nyelv ismeretére, hiszen folyamatos a morva és szlovák telepések betelepülése a magyar vidékekre. A nuncius elfogad-

ta az adminisztrátor érveit, és a magyar szeminárium felállítását feleslegesnek tartotta, mondván a magyar éra alatt sem volt ilyen a szlovákok számára.

1929-ben megalapították a komáromi Marianumot, amely a Kiszeminárium folytatása lett és kétségkívül jelentős szerepet töltött be a felvidéki papnevelés és papképzés területén.

A nagyszombati nagyszemináriumban folyt így tovább a magyar és a szlovák anyanyelvű papnövendékek tanítása. Ennek hatására a magyar ajkú seminaristák számára létrejött 1923-ban a Nagyszombati Magyar Egyháziradalmi iskola, amely az évek során egyre erősödött, évről évre építkezett, téglát téglára rakott az 1923-ban megkezdett alapon, mígnem felépült a kis munkáscsapatot befogó, magyar megértést sugárzó, melegséget árasztó, egymást összeforrasztó, egy családdá tévő kis ház.

Az egyetemi ifjúság körében megerősödtek a proháztkás mozgalmak, amelyek szorosán együttműködtek a nagyszombati kispapokkal. Ennek egyik kicsúcsosodásaként a nagyszombati magyar teológusok felajánlják szerény képességüket a nyári hónapokban a papság és a tanítóság Actio Catholica körüli munkájának megsegítésére, ami terveik szerint kettős célt is szolgálna.

Ennek értelmében indultak útnak a mozgalmi missziók: az Ipoly-menti missziók, amelyek 12 helyen 12 témát boncolva történtek, a csallóközi missziók, amelyek összesen 8 helyütt 8 témát boncolva valósultak meg, az újvári missziók, amelyek 4 helyszínen 4 témával foglalkoztak, valamint a pozsonyi missziók, amelyek Pozsonyligetfaluban történtek összesen 3 témában.

Komárom boldog büszkesége és érdeme, hogy mindezen országos megmozdulásokban részt vett, sok mozgalom pedig egyenesen Komáromból indult el. Amikor a hazafias érzésű magyar papság az utánpótlás biztosítására kiszemináriumot és vele kapcsolatos internátust alapított, ezt Komáromban építette fel és növendékei a komáromi bencés gimnáziumba jártak. A Szlovenszkói Katolikus Ifjúsági Egyesület megalakulásakor – amelyet egyébként szlovákok alapítottak, és a nemzetiségek

körében csak alosztályai voltak – a komáromi esperesi kerület volt az, amely követelte, hogy az alapszabályokat változtassák meg, és a magyar ifjúsági szervezetek függetlenül, magyar nemzetiségű, önálló vezetőséggel működhessenek.

1938. november 5. és 11. között tért vissza az ezeréves hazához az elszakított északi rész magyar lakta területe. Valamennyi társadalmi réteg összefogott, hogy az alkalmas szervezeti kereteket életre hívja, és illeszkedjék az egyetemes magyarsághoz. Tisztában volt közvéleményünk azzal, hogy a közösségi élet minden ágazatában meg kell teremtenie a magyar összefogó és önvédelmi szerveket.

Nem mindenkinek tetszett azonban az esztergomi egyházmegye kibővülése, s hogy Magyarország bíborosa a visszacsatolt területeket szabadon látogatja, a papjaival találkozik, hogy bérmautja alkalmával az ifjú hívek nemzedékébe lelket önt, és mint apostoli utód megerősíti őket a Szentlélek ajándékaival. Erről a nemtetszésről ad számot a *Slovak* című lap egyik cikke is, amely többek közt azt állítja, hogy a visszacsatolt területeken kizárólag magyar nyelvű istentiszteleteket tartanak semmibe véve a szlovák ajkú népességet. De mások ellen is jelentek meg abban az időben lejárató jellegű, hazug rágalmak, melyek azt bizonyítják: voltak, akiknek nem tetszettek, a bécsi döntést követő egyházmegyei változások, s ennek ilyen formában adtak hangot.

A tanuló papság számára a szóban forgó kor legemlékezetesebb eseményei az 1938-as budapesti 34. Eucharisztikus Világkongresszus és az 1941-es Esztergomi Zsinat voltak.

A komáromi Marianum katolikus fiúinternátusába az 1939/40-es iskolaévre felvételt hirdettek olyan tanulók számára, akik tanulmányaikat a komáromi Szent Benedek-rendi katolikus magyar gimnáziumban végezték. Az internátus élén papi vezetőség állt.

A megváltozott körülmények a felvidéki magyarok zarándokútjainak irányát is megváltoztatták. Az ősrégi felvidéki zarándokhelyek egy része, pl. Sasvár, Selmecebánya, Nagyszombat,

Nyitra, Lőcse stb. a megváltozott államhatárokon túlra került, a magyarországi zarándokhelyeket ugyanakkor az államhatár átlépése nélkül érhették el a felvidéki hívek, hiszen a határ már nem volt akadály. Az említett körülmények megnövelték a zarándoklatok jelentőségét, és a húszévi kisebbségi sors után erősítették a nemzeti hovatartozás érzését is.

A lelkipásztorokra azonban nehéz feladat hárult ebben az időben. Tevékenységükben főleg a népmissziók tartására és a helyi közösség lelki erősítésére helyezték ekkortájt a fő hangsúlyt akár vendégszónokok meghívása által is.

XIII. Leó pápa 1891. május 15-én tette közzé az első pápai szociális körlevelét, melynek fő témája a munkáskérdés volt. A körlevél Szlovenszko területén is erős visszhangot váltott ki. Mindenfelé megindult a munkásifjúság világnézeti alapon való szervezése és nevelése. A pápai körlevél hatására 1900 és 1910 között megalakulnak a keresztényszociális egyesületek, amelyek már gazdasági kérdésekkel is foglalkoznak.

A világháború utáni megváltozott viszonyok között első-sorban Pozsonyban és Kassán indult meg nagyobb erővel a keresztényszociális munkásmozgalom, mely Pozsonyból egész Nyugat-Szlovenszkon szétsugárzott, s ennek hatására számos helyen alakultak keresztényszociális szakcsoportok. Hasonlóképpen fejlődött a mozgalom Kelet-Szlovenszko-ban is, Kassán 1920–21-ben úgyszólván minden szakma megalakította a maga csoportját.

A Prohászka Kör a felvidéki magyar egyetemi és főiskolai hallgatók katolikus hitbuzgalmi és kulturális szervezete volt. A felvidéki katolikus ifjakat egyesítő szervezetek szlávostító törekvése megakadályozott minden semleges kezdeményezést, ezért a főiskolák magyar katolikus ifjúsága az Associatio Aloysianából és a Magyar Főiskolai Cserkészek Köréből önálló szervezetként Prágában megalakította a Prohászka Kört, amelyet aztán az elkövetkező években az alapszabály jóváhagyása után Pozsonyban, Brünnben, Kassán és a Felvidék minden magyarlakta

városában létrehoztak. A szlovenszkói magyar főiskolás mozgalom legkiemelkedőbb és legfontosabb eseménye a Prohászka Kör 1929. évi nagy újvári kongresszusa volt.

A Kör általában havonta kétszer tartott belső, zártkörű összejöveteleket, amelyeken egy-egy előadás hangzott el, majd utána vita keretében tárgyalták meg az időszerű problémákat a katolicizmus szempontjai tekintetében.

A katolikusok a felekezeti jellegű kulturális szervezkedés terén a progresszív körökben aggodalmat keltő eredményeket értek el. A XI. Pius pápa által 1922-ben elindított Actio Catholica mozgalom intenciói alapján Bubnics Mihály rozsnói püspök a 30-as évek közepén megszervezte a Szlovenszkói Katolikus Ifjúsági Egyesületet. Ez a földműves és iparos ifjúságra támaszkodó szervezet a magyar falvakban is nagy teret hódított. A kisemberek és az ifjak így váltak cselekvő részesévé a társadalmi kultúrának egy olyan korszakban, amikor az istenhit és a nemzeti hovatartozás kéz a kézben járt.

Kulcsszavak: *magyar katolikus élet, Szlovenszkó, a két világháború közti időszak, istenhit és nemzeti hovatartozás*

Ollé Tamás

Selye János Egyetem, Komárom

ELMARADT MAGYARORSZÁGI NÉPSZAVAZÁSOK

A plebiszcitum kérdése a békekonferencián

Kutatásom során az 1920. évi párizsi magyar békedelegáció tevékenységét vizsgáltam, azon belül is a legfontosabb magyar követelésnek, a népszavazás lehetőségének kérdését, illetve megghiúsulásának lehetséges okait. A plebiszcitum ügyét a szakirodalmi feldolgozásoknak, a magyar békedelegáció naplójának, illetve a kérdéskörrel foglalkozó monográfiáknak és publikált forrásoknak a segítségével elemzem.

1920 januárjában a magyar delegáció két fő követeléssel utazott ki Párizsba. Az egyik a wilsoni nemzetiségi elv népszavazásos formában való érvényesítése, a másik pedig a megszállt területekre ún. tényfeltáró bizottságok kiküldetésének elérése volt. A két követelés véleményem szerint ugyanazt a célt szolgálta, mégpedig, hogy a békekonferencia vegye figyelembe a népek önrendelkezési jogát. A népszavazás tulajdonképpen az utolsó lehetőség lett volna arra, hogy a Magyarországnak szánt határon valamilyen módon változtassanak. Ezzel a delegáció tagjai is tisztában voltak, éppen ezért nem meglepő, hogy Magyarországon a kezdetektől fogva számoltak a népszavazással mint lehetséges opcióval. Maga Apponyi is úgy fogalmazott a küldöttség kiutazása előtt, hogy a wilsoni elvek alapján támogatni fognak egy, a népek önrendelkezése érdekében kiírt népszavazást, valamint azt vallotta, hogy akarata ellenére egy ember sem helyezhető idegen állam fennhatósága alá.

Felmerül a kérdés, hogy volt-e bármiféle társadalmi alapja a népszavazásnak, amely alapján Apponyi és a delegáció feltételezhette, hogy egy referendum esetén sikerülne megtartani az elszakítani kívánt területeket. A kérdés vizsgálatához az 1918-as felvidéki viszonyokat vettem alapul. 1918 őszén Csehszlo-

vákia kikiáltása és a turócszentmártoni deklarációt követően elsősorban a Felvidék keleti részén kezdtek megjelenni az első olyan vélemények, melyek a csehszlovák állam tervezete ellen szóltak. Több város nyilatkozatot adott ki, melyben elítélték a csehszlovák állameszme híveinek területi igényeit, végül pedig aláírásgyűjtő akció indult, egy népszavazás kiírása érdekében. A kezdeményezést a felvidéki németek mellett a szlovák lakosság egy része (főleg a keleti és észak-keleti vármegyékben élők) is támogatta. Ha figyelembe vesszük, hogy a turócszentmártoni nyilatkozat semmiképp sem tekinthető az egységes szlovák nemzet nyilatkozatának – hiszen aláírói nagyobb részben a középrétegből kerültek ki, illetve Turóc megyéből származtak –, valamint, hogy 1918. november 2-án az eperjesi Keleti Tót Tanács az észak-keleti tótok nevében a Magyar Nemzeti Tanács mellett foglalt állást, elmondhatjuk, hogy a szlovákság megosztott volt a hovatartozás kérdését illetően. Bár a cseh katonai intervenció miatt a népszavazás kezdeményezése végül meghiúsult, az eset, úgy gondolom, megmutatta, hogy a magyarországi nemzetiségek egy része továbbra is Magyarország keretein belül képzelte el a jövőjét (természetesen bizonyos mértékű engedelmények fejében, mint pl. az önkormányzatiság).

Apponyi Albert Legfelsőbb Tanács előtt elmondott beszédének megítélése a mai napig vita tárgya. A történetírás többnyire azt kifogásolja Apponyi beszédében, hogy Magyarország területi integritásának sérthetlensége nagyobb hangsúlyt kapott, mint az etnikai határok fontossága. Ennek ellenére úgy vélem, Apponyi beszéde tudatosan választotta ezt az érvelést, hiszen nem akarta azt a látszatot kelteni, hogy a magyar küldöttség bármilyen területről önként le akarna mondani. Másrészt a négy nyelven megtartott beszéd nem volt teljesen hatástalan. 1920 márciusában az angol és olasz döntéshozók többször is felvetették, hogy a magyar béketervezet igazságtalan, hiszen több millió magyar ajkú lakos kerülne idegen állam fennható-

sága alá. A francia kormány részéről pedig a háttérben titkos tárgyalásokat kezdeményeztek Budapesttel, amelyek azonban nem vezettek érdemi eredményre.

Apponyi békekonferencián való szereplését többen ellentmondásosnak vélik. Egyrészt, mert beszédében a magyar kormány által kialakított békepolitika logikáját követve a területi integritás elvét az etnikai elv fölé helyezte. Másrészt a történeti-jogi érvekkel és a kultúrfölénnyel érvelve próbálta meggyőzni a békekonferenciát arról, hogy Magyarország felosztása gyakorlatilag lehetetlen. Ugyanakkor meg kell említeni, hogy az integritás mellett fontosnak tartotta a népek önrendelkezési jogának hangsúlyozását is. Valójában tehát kettős alapelvre támaszkodott a magyar delegáció érvrendszere: a területi integritás követelése mellett a wilsoni nemzetiségi elv népszavazásos érvényesítése volt a magyar békepolitika második fő célja. Tény, hogy a gyakorlatban ezek kezdettől fogva összeegyeztethetetlennek bizonyultak.

A főbb kérdések vizsgálata után úgy vélem, nem lenne szerencsés azt mondani, hogy Apponyi hibásnak tekinthető érvrendszere miatt hiúsult meg a magyarországi népszavazás. Egyrészt azért sem, mert pont Apponyi január 16-i beszéde volt az, amely felhívta az angol és olasz döntéshozók figyelmét a határon túlra kerülő magyarok helyzetére és a békeszerződés igazságtalanságára. Hogy ennek ellenére végül miért nem történt változtatás a határokat illetően, azt nehéz pontosan meghatározni. Az viszont tény, hogy a békekonferencia már korábban véglegesítette a határokat többek között az angol és az olasz delegáció részvételével.

Az idő szintén egy olyan tényező, mely véleményem szerint közrejátszott és komolyan befolyásolta a dolgok alakulását. Ezzel szorosan összefügg a tény, hogy 1920 tavaszán a szomszédos államok már több mint egy éve megszállás alatt tartották a szóban forgó területeket, ez idő alatt pedig tulajdonképpen megtörtént a berendezkedés a részükről. Apponyi Albert úgy fogalmazott emlékirataiban, hogy a békekonferenciára való ki-

utazás előtt semmiféle illúzióban nem ringatta magát abban a tekintetben, hogy a delegációnak sikerülne bármiféle változtatást is elérnie, mivel a magyar területek megszállása tulajdonképpen kész tények elé állította nemcsak a magyar delegációt, de magát a békekonferenciát is. Másrészt 1920 tavaszán a békekonferencia számára a fő cél a béke mielőbbi megkötése, a közép-európai térség konszolidálása volt, és feltételezem, hogy Párizsban emiatt eleve nem számoltak a határok módosításával, sem pedig a népszavazással.

Ezt a feltételezésemet erősítette meg a békekonferencia elnökének kísérlőlevele. Alexandre Millerand, az 1920 januárjában kormányalakítással megbízott francia miniszterelnök, a békekonferencia új elnöke úgy vélte, hogy a magyarországi nemzetiségek 1918 őszén már döntöttek a sorsukról, valamint, hogy a népszavazás eredménye nem sokban különbözne a békekonferencia által megállapított határoktól. Arról nem is beszélve, hogy az 1918-as felvidéki események tükrében a csehek nyilvánvalóan nem engedhették meg, hogy népszavazást írjanak ki, hiszen az tulajdonképpen veszélyeztette volna Csehszlovákia területi igényeit.

Ide tartozik még, hogy a békedelegáció által készített XXIII. jegyzék hangsúlyozza, hogy Magyarországot nem lehet felosztani, főleg nem az etnikai határok alapján. Ez az állítás azonban könnyedén a visszájára fordítható, és – úgy vélem – nem kizárt, hogy végül ez a tény is közrejátszott a népszavazás elmaradásában. Maga Millerand is megjegyezte a kísérlőlevelében, hogy Közép-Európa néprajzi viszonyai lehetetlenné tették, hogy igazságos határok jöjjenek létre. Hasonlóképp érdemes megemlíteni, hogy Apponyi január 16-i beszédére reagálva a szomszédos országok részéről készült egy összesített beadvány, egy közös csehszlovák–román–jugoszláv memorandum, melyben tulajdonképpen annak adtak hangot, hogy Magyarország a nemzetiségek feletti hegemonia végett ragaszkodik olyannyira a feloszthatatlanság elvéhez.

A fent elmondottak alapján láthatjuk, hogy a békekonferencia a dunai térségben, s különösen az 1920-as évben már nem számolt a népszavazással, sem pedig a határok módosításával.

Kulcsszavak: *magyar béke delegáció, 1920, plebiszcitum, népszavazás*

Pokorny Gábor

Klapka György Múzeum, Komárom

Tóth Marcell

Széchenyi István Egyetem,

Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola, Győr

KOMÁROMI HADIFOGLYOK AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚBAN

A XX. század háborúhoz hozzátartozik a hadifogság is. Az első világháborúban soha nem látott tömegek kerültek hadifogságba, akiknek az elhelyezése nem volt egyszerű feladat. A háborúk áldozatairól, a sebesült és hadifogságba került katonák jogairól és védelméről először 1864-ben kötöttek nemzetközi egyezményt Genfben. A genfi konferenciákon hozott szabályokat többször is kiegészítettek. Az 1906-ban hozott úgynevezett második genfi konvenció főbb vonalakban máig is érvényes. A genfi egyezmény I./2. cikkelye szerint csak a sebesült és beteg katona tekinthető hadifogolynak.

Az első világháború alatt a gyakorlatban a hadviselő felek kiterjesztették ezt a magukat megadó egészséges katonákra is. Az I./1. cikkely alapján a beteg és sebesült katonát ápolni és kímélni kellett. Nem volt megengedhető életének és egészségének veszélyeztetése, vele szemben megtorlás alkalmazása. A fogva tartó államot terhelte a hadifoglyok megfelelő elhelyezése, ellátása, egészségügyi gondozásuk, szabályozott kapcsolattartás biztosítása a hozzátartozóikkal és a háború végén hazatérésük megszervezése.

A Monarchia veszteségeire nézve nincsenek megbízható adataink. Dr. Bodart Gaston osztrák katonai statisztikus, aki már a világháború folyamán is a volt császári és királyi hadügyminisztérium statisztikai osztályában működött, a magyar királyi hadtörténelmi levéltárban elhelyezett kézirati tanulmányában felsorolja azokat a körülményeket, amelyek miatt a Monarchia

veszteségeit pontosan megállapítani egyáltalán nem lehet. Ezek ellenére a volt császári és királyi hadügyminisztérium, a magyar királyi belügyminisztérium és dr. Bodart Gaston külön-külön kísérletet tettek a Monarchia veszteségeinek kiszámítására.

A hadviselő államok közül (Oroszország után) a Monarchia vesztette a legtöbb hadifoglyot, az utólagos számítások szerint mintegy 2-2,1 millió főt. A hadifogságba esett osztrák–magyar katonák nemzetiségi összetételéről nem állnak rendelkezésre pontos adatok. A magyar Vöröskereszt Egylet 1919-es felmérése szerint mintegy 200 ezer fő jutott Magyarországra 1918 előtti területéről hadifogságba, a Magyar Statisztikai Szemle 1927. évi összesítése szerint 174.427 fő. Mindkettő alábecsült adat. Az osztrák–magyar közös Hadügyminisztérium 1.479.289 főben, a magyar királyi Belügyminisztérium 1.693.009 főben adta meg az osztrák–magyar hadifoglyok számát. A legösszefoglalóbbnak számon tartott *Hadifogoly magyarok története* a keleti hadszíntéren hadifogságba esett osztrák–magyar katonák számát 1.345.536 főben, az olasz fronton fogságba esetteket 658.034 főben adja meg, ami együtt 2.003.570 fő. Az egyéb hadszíntereken fogságba esett osztrák–magyar katonák száma nem haladja meg a pár tízezret.

Az első világháború alatt mintegy 500 hadifogolytáborban fordultak meg magyar katonák. Ebből a legtöbb Oroszország területére esett, kb. 300, amelyek legnagyobb részét, hozzávetőleg 250-et Szibériában állítottak fel. Közülük a fontosabbak Arhangelszk, Asztrahany, Akmolinszk, Berezovka, Bisk, Iliev, Isin, Jekatyerinburg, Kainszk, Kamenogorszk, Korocsa, Krasznojarszk, Novonyikolajevszk, Odessza, Omszk, Petr, Szemipalatyinszk, Tara, Tobolszk, Tomszk, Troick, Tyumen.

Sok magyar katona került olasz hadifogságba is. A legfontosabb olaszországi hadifogolytáborok Acqui, Alessandria, Asinara-sziget, Bibione, Bologna, Bresca, Campobasso, Cassino, Catania, Cividale, Firenze, Genova, Marsala, Miletto, Nápoly, Padova, San Remo, Subiaco, Torino, Udine, Vittoria közelében voltak.

A háború alatt kisebb, utána nagyobb számban voltak magyar hadifoglyok román (Barlad, Craiova, Dobrovatu, Galati, Hagieni, Isalnita, Mihai-Bravul, Pitesti, Ploiesti, Sipotele, Tabari, Taraclia, Tecuci, Vaslui) és szerb (Nis, Kragujevac, Valjevo) hadifoglytáborokban.

Elszomorító, hogy a hadifoglyokban való veszteség tekintében a második helyen Ausztria–Magyarország áll. Ennek okát nemcsak a balsikerű hadműveletekben kell keresni, hanem abban is, hogy a Monarchia széthúzó nemzetiségeinek soraiból kikerülő katonák nagy része a végsőkig való közdelem nélkül adta meg magát az ellenségnek.

Nemcsak hazánk, hanem szűkebb lakókörnyezetünk, Komárom városa, és annak környéke is rendkívül sok megpróbáltatáson, szenvedésen ment keresztül az első világháború alkalmával. A háború – mint később kiderült – a város „kettészakadásához” vezetett, a két része két különböző ország (Magyarország és Csehszlovákia) területére került. Ezenkívül hősi halottak, sebesültek és természetesen hadifoglyok is voltak a település lakói között. Előadásunk során a komáromi (illetve környéki illetőségű) hadifoglyokat szeretnénk bemutatni, ismertette érdekes, kalandos és gyakran megpróbáltatásoktól sem mentes pályafutásukat.

Kulcsszavak: *hadifogság, első világháború, Osztrák–Magyar Monarchia, Komárom*

Rehák Tünde

Selye János Egyetem, Komárom

A MONTESSORI-PEDAGÓGIA ADAPTÁLÁSA MAGYARORSZÁGON A XX. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN

Munkám a Montessori-pedagógiával foglalkozik. Először Maria Montessori életének kiemelkedő fordulópontjainak bemutatására kerül sor. Maria Montessori 1870-ben született Olaszországban. Kitartásának és kitűnő tanulmányainak köszönhetően már 25 évesen orvosi diplomát szerez, ezzel egyetemben ő lesz az első diplomás orvosnő Olaszországban.

Tanulmányai befejezése után egyetemi tanársegédi állást kap a római pszichiátriai klinikán, ahol a fogyatékos gyermekek megfigyelésével tölti ideje nagy részét. Megfigyelései során ráébred, hogy az értelmileg fogyatékos gyermekek gyógyítása nem csupán az orvostudománytól függ, hanem főként nevelői tevékenység.

Ekkor kezdi el kialakítani a napjainkban is nagy népszerűségnek örvendő Montessori-pedagógiát, amelynek alappillérei az eszközrendszere, az alapelvei, a megfelelően kialakított környezet és a fejlesztésközpontúság. A Montessori-módszer létrehozásával Maria Montessori egy teljesen új pedagógiai rendszert épített fel. Szakított a hagyományos iskolai tanítás elméletével. Az általa létrehozott módszer középpontjában már nem a pedagógus, hanem a gyermek áll, tehát a tanulás és tanítás során nem a tanár az aktív, hanem a gyermekek. Az egyes tárgyak teljesen az ő méreteikhez vannak szabva.

Az óvodapedagógus csak egyfajta közvetítő a gyermek és az őt körülvevő környezet, valamint az eszközök között. Egyszerűnek tűnik, de valójában roppant nehéz feladat, ugyanis a pedagógusnak olyan viselkedésmódot kell közvetítenie, amelyet addig semelyik módszer sem követelt meg tőle. Példát kell mutatnia erkölcsös magatartásával, türelmesnek, nyugodtnak, alázatosnak és megbocsátónak is kell lennie egyben.

Montessori előnyben részesíti a vegyes életkorú csoportokat. Úgy tartja, a gyerekek sokat tanulhatnak egymástól is. Szerinte a vegyes csoportokban az irigység és a versengés sincs olyan mértékben jelen, mint az azonos korosztályú csoportokban. Ezenfelül a Montessori-intézményekben nincs se büntetés se jutalmazás. Úgy véli, hogy a jutalom eltereli a dolgok valós értékéről a figyelmet. Célja egy önálló, cselekvőképes, kreatív személy fejlesztése.

Módszerét először óvodás korú gyermekeken volt alkalma kipróbálni, amikor létrehozta első intézményét a Casa dei Bambini, a Gyermek Házát 1907-ben. Pedagógiája csak 1909-ben jutott túl Olaszországon. Elsőként Svájcban, majd egy párizsi intézetben alkalmazták a módszert. Nagy szimpátiával fogadták kezdetben Spanyolországban, Angliában és Hollandiában is.

Magyarországon 1912-től már számos cikk jelenik meg a Montessori-módszeréről és ebben az évben megnyitja kapuit az első Montessori óvoda Budapesten a Ferenc-rendi Mária Missziós nővérek Hermina úti zárdájában. A rend néhány olasz tagját maga Montessori képezte ki Rómában. Ez az óvoda egy éven át működött Budapesten.

A Montessori-pedagógia legismertebb hazai személyisége Buchard-Bélaváry Erzsébet 1923-ban vett részt egy Montessori tanfolyamon Hollandiában, majd 1927-től 1944-ig óvodát és 1928-tól 1941-ig iskolát működtet. Nagyon sok nehézséggel kellett szembenéznie, ugyanis az államtól semmi támogatást nem kapott, saját költségéből tartotta fenn intézményeit. Az eszközöket részben saját maga gyártotta, részben kisiparosokkal készítette el.

Fordulópontot jelentett az 1930-as év, hiszen a Magyar Pedagógiai Társaság Montessorit tiszteletbeli tagjává választotta, aki ekkor Magyarországra látogatott és két előadást is tartott, az egyiket a Magyar Tudományos Akadémián *A gyermek társadalmi helyzete*, a másikat a Kisdednevelés Országos Egyesületében *Az új tanító* címmel. Itt tartózkodása során meglátogatta

a Magyarországon működő egyetlen Montessori-intézményt, amelyet Buchard-Bélaváy Erzsébet alapított.

Ugyanebben az évben jelent meg Kenyeres Elemér könyve *Montessori Mária nevelési rendszere* címen, illetve Burchard-Bélaváy Erzsébetnek köszönhetően megjelent magyar fordításban Maria Montessori könyve az *Il metod della pedagogica scientifica (Módszerem kézikönyve)*.

Nem sokkal később 1932. április 6-án a Magyar Pedagógiai Társaság közgyűlésén megalapították a Magyar Montessori Egyesületet. Az elnöke Kenyeres Elemér lett, aki előadása keretein belül kifejtette az egyesület céljait és így nyilatkozott: „Szükséges, hogy a nagy olasz pedagógus fő gondolatait, törekvéseit, többen, »legalább bizonyos mértékben« megismerjék és megvalósítani kívánják...”

Később azonban nem lehetett hallani a Magyar Montessori Egyesületről, így a magyar óvodapedagógusok körében még mindig nem vált általánosan ismertté a módszer. Sőt az alkalmazását nem engedélyezték semmilyen hatósági intézményben. A magyar kormányzat, nem engedélyezett semmi olyan pedagógiai rendszert kibontakozni, ami a szabadságot és az önálló gondolkodást hirdette.

Burchard-Bélaváy Erzsébet azonban nem adta fel, és szeretne volna minél szélesebb körben népszerűsíteni Montessori pedagógiáját. 1935-től tíz éven keresztül évente tartott Montessori-tanfolyamot, a jelentkezők számára alapkövetelmény volt a gimnáziumi végzettség. Viszont 1943-ban fasiszta rendelet jelent meg, amely kijelentette, hogy árják nem fogadhatnak be zsidó gyerekeket az intézményeikbe és fordítva. Mivel Burchard-Bélaváy Erzsébet ezzel nem szeretett volna azonosulni, iskoláját bezárta és óvodája vezetését átadta Hajós Erzsébetnek. Nemcsak ő zárta be intézményét, de Magyarországon a Montessori-gyermekfoglalkoztatók többsége felfüggesztette tevékenységét.

A marxizmus uralomra kerülését követően Montessori pedagógiáját nem fogadják el. A következő években vagy egyál-

talán nem jelent meg róla cikk, vagy a megjelenő cikkeket is eltorzítva közölték. Több Montessori-pedagógus Montessori eszméinek tilalma ellenére igyekezett például az eszközöket integrálni a pártállami iskolai rendszerbe. Később nem tudni milyen módon, ezeknek az eszközöknek nyoma veszett.

Burchard-Bélaváry Erzsébet igyekezete ellenére hosszú időnek kellett eltelnie addig, amíg Magyarországon megszülethettek az első államilag engedélyezett alternatív, illetve az egyes reformpedagógusok elvei szerint működő intézmények is. Az 1970-es években kevésbé liberalizálódik a társadalmi légkör, ekkor már Montessori születésének 100. évfordulója alkalmából tanulmányok jelennek meg, amelyekben kiemelik pedagógiájának értékeit. A nyolcvanas évek végén pedig Montessori-pedagógiája újra hódítani kezd.

Jelentős fordulópont volt 1992 májusa, amikor megalapították a Magyarországi Montessori Egyesületet. Ez az egyesület a mai napig működik. Célja a Montessori-pedagógia elterjesztése, ezért tanfolyamokat, előadásokat, továbbképzéseket szervez.

Ma megközelítőleg 24 Montessori-intézmény működik Magyarországon, amelyek zöme Budapesten található. A Montessori-pedagógusok még ma is Montessori elveit és módszerét hirdetve ezt a pedagógiai rendszert teljes mértékben életfilozófiának tartják és a szemük előtt Montessori következő szavai lebegnek: „A tanító leggyakrabban azért parancsol, mert ő az erős, és azért követel engedelmességet a gyermektől, mert az gyenge. Pedig a felnőttnek szerető és avatott vezetőként kellene mutatkoznia a gyermek előtt, aki végigsegíti őt a mennyei birodalomba vezető úton.”

Kulcsszavak: *Montessori-pedagógia, Maria Montessori, Magyarország*

Sztancs Gábor

Eszterházy Károly Egyetem,

Történelemtudományi Doktori Iskola, Eger

JÁSZI OSZKÁR NEMZETISÉGI MINISZTERIUMA ÉS AZ ÉSZAKKELET-MAGYARORSZÁGI PARCIÁLIS MOZGALMAK 1918 VÉGÉN

1918 őszén a győztes hatalmak már kész tényként kezelték Ausztria–Magyarország felbontását és új nemzetállamok létrehozását. Ennek alapján a térség győztes kis nemzetei már nem érezték szükségét annak, hogy egyáltalán vita tárgya legyen nemzeti függetlenségük. Szeptemberétől kezdve Károlyi Mihály és Jászi Oszkár ezen a fajt accomplité helyzetben kívánt enyhíteni a békekonferencia összehívásáig egy ún. provizórikus megoldással. Jászi Károlyival együtt kereste fel a hazai nemzetiségek vezetőit egy nemzeti ankét összehívására, hogy ott az addig elnyomott népek vezetői kifejthessék nézeteiket a kialakult helyzetről és kialakítsanak egy közös megegyezést a történelmi magyar állam egyben tartására.

Jászi a Károlyi-kormányba 1918 október 31-én „a Magyarországon élő nemzetiségek önrendelkezési jogának előkészítésével megbízott” miniszterként került. A Jászi-féle miniszteriumnak olyan kölcsönösen elfogadható megoldást kellett volna kidolgoznia a soknemzetiségű történelmi Magyarország népei számára, amely a békekonferencia döntéséig biztosíthatta volna az ország közigazgatási és gazdasági integritásának és belső békéjének a fenntartását. Ennek értelmében a kormány nemzetiségpolitikai programja reálisan csupán az ekkor még utópisztikusan és eszményien elképzelt békekonferencia igazságos határozathozataláig terjedő átmeneti állapotokra vonatkozhatott. A Károlyi-kormány még sokáig reménykedett abban, hogy az országhatárokról a világháborút követően csak nemzetközi konferenciák, államközi egyezmények dönthetnek jogszerűen.

Jászi Oszkár a Károlyi-kormány nemzetiségi minisztereként 1918 novembere folyamán koncentrált kísérletet tett arra, hogy az antant által a szomszéd államoknak ígért és ítélt területeken a románokkal, ruténokkal, szlovákokkal, németekkel és szlovénekkel a békekonferenciáig terjedő provizóriumban egyezzenek meg.

Előadásomban a Jászi Oszkár által életre hívott Magyarországon élő nemzetek önrendelkezésével megbízott Minisztérium történetét kívánom bemutatni. E minisztérium teljes iratanyaga a Magyar Nemzeti Levéltár K 40 fondjában maradt fenn. E forrásokat egészíteném ki a sajtóban megjelent, Jásziról szóló publicisztikai írásokkal. Előadásom második részében pedig a szlovákiai levéltárak közül Lőcse és Szepesszombat levéltárában található és főként Szepes vármegye főispáni és alispáni, főszolgabírói anyagai, illetve Késmárk város tanácsi jegyzőkönyveinek 1918-as iratai képezik forrásbázisomat.

Módszerek tekintetében az intézménytörténet és a politikatörténet eszköztárával vizsgálom a minisztérium történetét és a parciális mozgalmakat.

Az előadásomat a minisztérium előzménytörténetének rövid bemutatásával kezdeném. Maga a nemzetiségekkel foglalkozó minisztérium felállításának gondolata nem 1918 őszén fogalmazódott meg. Bánffy Dezső kormányzata idején magától a miniszterelnöktől jött gondolatként, a miniszterelnökség keretei között alakították ki a nemzetiségi és szocialisztikus ügyeket intéző ügyosztályt, amelynek feladatkörei között a nemzetiségi kérdés szerb, pánszláv, szász és román alágazataiban való nyomon követése az első helyen szerepelt. Később ezek lettek a vármegyék főispánjától illetve alispánjától a minisztériumba beérkező Közigazgatási Bizottsági jelentések, amelyekben a vármegyék nemzetiségpolitikai helyzetjelentéseit rendszeresítették.

Ennek az ügyosztálynak az alapjaira építkezve hívták életre a Magyarországon élő nemzetiségek önrendelkezési jogának előkészítésével megbízott minisztériumot. Szerencsére a fenn-

maradt források segítségével pontosan rekonstruálni tudjuk, hogyan is szervezték meg ezt a teljesen új intézményt, és miképpen képzelték el annak működését.

Fontos kiemelni, hogy a minisztérium szervezeti felépítése mellett komoly hangsúlyt fektetett a nemzetiségi régiók és központ (Budapest) közti kapcsolatok kiépítésére és a nemzetiségi régiók politikai hangulatának feltérképezésére. Ennek okán a helyi értelmiségen keresztül illetve a kormány által kinevezett népbiztosokon keresztül, kért jelentéseket a vármegyék „hangulatáról”.

Ezekén túl ki kell emelnünk, hogy e minisztérium keretein belül indultak meg a békekonferenciára történő felkészülés kapcsán a szociológiai, társadalmi, gazdasági, térképészeti és földrajzi munkálatok. Ennek keretében igyekeztek a Központi Propaganda Bizottsággal együtt felvilágosító akciót folytatni a későbbi kisantant országok agitációival szemben.

Az előadás második részében a már említett parciális mozgalmakkal kívánok foglalkozni. Kiváló történészek (Szarka László, Romsics Ignác, Raffay Ernő, Hajdú Tibor) dolgozták már fel Jászinak az antant által elismert szlovák és román nemzetiségi vezetőkkel folytatott tárgyalásait. Azonban a parciális mozgalmak történetének feltérképezése elmaradt, ennek oka, hogy kevés irat maradt fent és azok is különböző helyeken találhatóak meg.

1918-ban a történeti magyar állam felbomlása, a békekonferencia összehívása előtti külső és belső támadások idején a magyar kormány és az érintett régiók magyar politikai vezetése a régiók magyar orientációjú nemzetiségi vezetőit is megpróbálta bevonni országmentő integritáspolitikájába. A történelmi Magyarország több pontján, egymástól eltérő módokon és célokkal alakultak ki parciális mozgalmak. Ezeknek a mozgalmaknak a többsége regionálisan jelentkezett és olyan nemzetiségekből alakult ki, amelyekre az eddigi magyar kormányok nem vagy csak bizonyos szempontok alapján figyeltek fel, illetve támogatták

őket. Megjegyzendő, hogy ezeknek a parciális mozgalmaknak vezéregyénisége vagy egyéniségei többnyire saját céljaiért/céljaiért, vagy a kialakult helyzetből (csehszlovák–román csapatok területhódításai, meggyengült és tehetetlen magyar központi kormányzat helyett) fakadó lehetőségek nyomán hívták életre ezeket a mozgalmakat. Összesen nyolc, regionálisan jelentkező parciális mozgalom bontakozott ki a Károlyi-kormányzat időszakában.

Az északkelet-magyarországi régióban (Szepes és Sáros vármegye) a szepesi németek, illetve a sárosi szlovjások (inkább magyar gentry) önrendelkezési kísérletének történetét dolgozom fel. E parciális mozgalmak 1918 őszén Magyarország területi integritása mellett álltak ki. E rövid időszakban zajlott történetüket kívánom bemutatni, kik is voltak az irányítói, mik voltak a céljaik és végül is hogyan jutottak el az önrendelkezésük sajátos megvalósításához a Szepesi Német Köztársaság és Keleti-Szlovák Népköztársaság kikiáltásához.

Sáros vármegyéhez hasonlóan Szepesség magyar érzelmű értelmisége is érzekelte a változó idők szelét. A Szepességben két város vezetősége ragadta magához a kezdeményezést, megosztva ezzel a vármegye egységes képét. A Késmárkon élő németek először a területi integritáshoz ragaszkodtak, majd a központi hatalom gyengülése révén az önálló nemzeti önrendelkezés útjára léptek. Ezzel szemben Iglón amely földrajzi helyzetéből eredendően közvetlenül kapcsolódott Sáros vármegyéhez, a Keleti Szlovák Tanács mozgalomával azonosult.

Nemcsak elképzelt és megvalósított önrendelkezés módjában volt eltérés és feszültség, hanem magában a társadalomban is. Itt merül fel a kérdés, hogy milyen viszonyban is állt a vidék/falvak szlováksága a német intelligenciával, hogyan is gondolkodott az egyik társadalmi csoport a másíkról. Mindkettő esetében a dokumentumok jól szemléltetik a köztük húzódó válaszfalakat és feszültségeket.

Jászi számára 1918 ősze kétféle válságot hordozott. Egyrészt a saját politikai és eszmei felfogásának válságát. Az eddigi elképzeléseinek sorozatos kudarcát kellett megélnie. Csalódnia kellett nemzetiségi szövetségeseiben a tárgyalások során. Másrészt a Károlyi-kormánynak azt a fajta elzárkózását a tervezetétől, amit a forradalom előtt nem tapasztalt. Végül ez vezetett a miniszteri bukásához.

De mindezek ellenére nem feledkezhetünk meg érdemeiről sem. Minden tárgyalási sikertelenség, súlyos kudarc ellenére a minisztérium rendkívül rövid idő, gyakorlatilag egy hónap leforgása alatt kidolgozta ezeket a javaslatokat. A nemzetiségi irányultságú statisztikai adatgyűjtés mellett a történeti, szociológiai érvrendszer kimunkálása is a Jászi-féle minisztériumban kezdődött el. Ugyancsak fontos szerepet játszott a békét előkészítő munkálatokban, a gazdasági és közlekedési egymásrautaltság dokumentálása, ami a területi integritás alternatívájaként felmerült gazdasági integrációs elképzeléseknek is alappillére volt.

A Károlyi-kormány legnagyobb problémája az volt, hogy a nemzetiségi kérdést belügyként kezelte és csak a tárgyalások során döbönt rá, hogy ez a kérdés már túlnötte az ország határait.

Kulcsszavak: *Jászi Oszkár, Károlyi-kormány, a Magyarországon élő nemzetiségek önrendelkezési jogának előkészítésével megbízott minisztérium, parciális mozgalmak*

Szuda Krisztina Eszter

ELTE BTK,

*Történelemtudományi Doktori Iskola, 19–20. századi
kelet-európai történelem Doktori Program, Budapest*

**A DÉL-ALFÖLDI SZLOVÁKSÁG ERŐFESZÍTÉSEI
AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ UTÁN BEKÖVETKEZETT
VÁLTOZÁSOK SORÁN A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT
MEGJELENT SAJTÓÉRTESÜLÉSEK TÜKRÉBEN**

Az előadásban az első világháború után bekövetkezett változásokra válaszként jelentkező nemzetiségi törekvéseket igyekszem bemutatni, azaz a magyarországi szlovák nemzetiség problematikájával foglalkozom a két világháború közötti időszakban. Az eredetileg többnemzetiségű országban a mai Magyarországon élő szlovákok az első világháborút lezáró békekötések és az ország feldarabolása következtében kerültek számszerű kisebbségbe. Előadásom bevezetéseként említést teszek arról, hogy ennek a nemzetiségi elemnek a tömeges megjelenése hazánkban a török sereg kiűzésének korára tehető. A 18–19. század folyamán öt különböző nyelvi tájegységet alakítottak ki ezek a szlovák telepések, melyből a legkompaktabb területet máig a Békés és Csongrád megyei szlovákok lakta települések alkotják, s ezért ők képezik az előadásom tárgyát is. Az általam használt fogalom magyarozatának érdekében megjegyezném, hogy a korabeli sajtóban csak békési szlovákokként emlegetett nemzetiiség a mai vajdasági és a mai romániai szlovákokkal alkotta az úgynevezett dél-alföldi szlovák régiót, s ezért a továbbiakban az ezen a területen élő szlovákokra gyűjtőnéven dél-alföldi szlovákokként fogok hivatkozni.

Az 1918 után bekövetkezett változások során ez a szlovák kisebbség már nehezen, illetve aligha juthatott hozzá az addig hozzáférhető anyaországi újságokhoz, kalendáriumokhoz, melyek elengedhetetlenek voltak a nemzeti öntudatuk megtartásá-

hoz s az anyanyelvük ápolásához. Ehhez a körülményhez hozzákapcsolódott a magyar kormány magyarosító tevékenysége is – többek között a nemzetiségekre vonatkozó rendeletek, melyek de facto gátat szabtak a szlovák nyelvű sajtó elindításának is. Korabeli dokumentumok tanúsága szerint az előbb említett tények miatt a hazai szlovákság a húszas évektől több kísérletet tett arra, hogy kialakítson bizonyos kulturális és politikai kapcsolatot az anyaországgal, melyet nemzeti identitása megőrzése érdekében igyekezett kivitelezni. Ezért az előadás legnagyobb részét a korszak nemzetiségi kérdésének szentelem, emellett az itteni szlovákság evangélikus valláshoz fűződő mélyebb viszonyát is kiemelem, melynek segítségével megtartották szlovák nemzeti öntudatukat.

Az 1919 és 1922 közötti időszak szakszerű vizsgálatának érdekében korabeli forrásként többek között a dél-alföldi szlovák lelkészcsaládból származó Ludovít Jaroslav Hrdlička visszaemlékezést is áttanulmányoztam, melynek címe *Spoved' a účtovanie exulanta*. A dél-alföldi szlovákságra jellemező, hogy „politikai vezéregyéniségei” is sokszor a szlovák értelmiségi rétegből, az evangélikus lelkészek sorából emelkedtek ki, mert csak nekik volt megfelelő tudásuk, hogy képviselni tudják a helyi szlovákság érdekeit. Hrdlička tevékenységét amiatt is fontosnak tartom feltárni részletesen, mert a szlovák többségű Nagylakon született, majd később a szomszédos Tótkomlóson végzett evangélikus lelkészi munkát 1904 és 1920 között, ahol már az első években pánszlávizmus gyanújába keveredett. Mint szlovák anyanyelvű lelkész felmérve az egyházközségében élő többségében paraszti származású presbiterek nyelvi képességeit, amint azt a tótkomlósi evangélikus egyházközség egyháztanácsai és közgyűlési jegyzőkönyveiben fellelt adatokból is megtudhatjuk, már 1905–1906 között igyekszik szlovákul, illetve kétnyelvűen megtartani a gyűléseket (a presbiterek 90%-a szlovák anyanyelvű volt). A magyar nyelv államnyelvvé válása után viszont ez államellenes uszító cselekedetként jelenik meg a politikai saj-

tóban, sőt egyházi fegyelmi tárgyalását is folytatásos cikkben hozza le a magyar sajtó. Az imént említett előzmények ismerete nélkül viszont aligha tudnánk helyesen felmérni a dél-alföldi szlovákság erőfeszítéseinek mértékét és fontosságát a két világháború közötti időszakban, ezért előadásomban ezeket is ismertetem.

Memoárjában Hrdlička részletesen leírja a román csapatok bevonulását Békés és a mai Csongrád megye területére, továbbá azt is, hogy az állam erős magyarosító tevékenysége ellen úgy próbált a békési szlovákság védekezni, hogy először az akkori délszlávokhoz, majd pedig a Román Királysághoz próbáltak területileg is csatlakozni, egy ún. „Slovenské impérium” nevű adminisztrációs egység kialakításával, melynek Tótkomlós lett volna a központja. Ezt a próbálkozást később a Vix-jegyzék által meghatározott demarkációs vonal és egy neutrális övezet kialakítása hiúsította meg. Később Hrdličkának mint tótkomlói lelkésznek és több ottani tanítónak (Francisci Mihály és Matejdes Mihály), valamint a békéscsabai születésű Juraj Hrabovskýnak a szlovák nemzeti öntudatra ébredés pánszlávként megbélyegzett politikai aktivistáinak nem maradt más választásuk, mint a bebörtönzés elől a mai Szlovákia területére menekülni és onnan folytatni elkezdett munkájukat. Később ezek a dél-alföldi szlovák emigránsok alapították meg 1921-ben pozsonyi székhellyel a Kultúrna jednota Slovákov z Maďarska elnevezésű csoportot, hiszen a magyarországi szlovákoknak 1918–1941 között nem volt olyan szervezetük, mely hozzáértően képviselhetette volna érdekeiket. Ennek a csoportnak a célja az otthon maradt szlovákság nemzeti öntudatra ébredésének elérése és az őket illető nemzetiségi jogok kivívása volt, melynek megvalósulását nemzetközi konferenciákon való részvétellel is próbálták érvényre juttatni. A Szlovák Nemzeti Levéltárban fellelt források tanúsága szerint tényleges eredmény nélkül, de kétségkívül aktívan hívták fel a nemzetközi fórumokon a figyelmet a magyarországi szlovákság helyzetére és létezésére.

A fent említett téma komplexebb képe elsődlegesen a primer források, a korabeli csehszlovák és magyar sajtó áttanulmányozásával, adatainak összehasonlításával, és a konklúzió levonásával alkotható meg. Ezért előadásomban bemutatom a fent említett visszaemlékezésben összefoglalt román megszállás körülményeit, Hrdlička személyes tapasztalatait a román-szlovák közös zászló alatt 1919. augusztus 13-án Békéscsabán megrendezett népgyűlés és a Magyarországi Szlovákok Memorandumában foglalt követelések főbb részleteit. Ezt összehasonlítom a korabeli dél-alföldi újságokban (*Békés, Békésmegyei Közlöny, Körösvidék*) megjelent cikkekkel, melyek az eseményen magyar szemzőből foglalkoznak.

A dél-alföldi szlovákság életében 1918 után bekövetkezett változásokat az előadás utolsó részében igyekszem új megközelítésben is bemutatni, hiszen elemzem a két világháború között a csehszlovák, a magyar, illetve a csehszlovákiai magyar (*Prágai Magyar Hírlap*) sajtóban megjelent cikkeket, helyzetjelentéseket a vizsgált témában. Hogy pontosabb képet kaphassunk a fent említett emigránsok korabeli megítéléséről és eredeti motivációjáról, összehasonlító elemzésnek vettem alá ezeket a sajtóértésüléseket, melyek ezeken kívül többek között a magyarországi szlovákok politikai, nemzetiségi, oktatásügyi helyzetéről is szóltak. Emellett érdemesnek tartom a cikkek mellett párhuzamosan bemutatni a dél-alföldi származású politikusok értekezéseit ugyanebben a témában és a budapesti csehszlovák kulturális nagykövet jelentéseit a határon túli szlovákok harcáról a magyarosító törekvésekkel szemben. Az előadás ezen részét a Szlovák Nemzeti Levéltárban fellelt dokumentumok alapján dolgoztam ki, főleg a tótkomlósi Slovenská strana národnej jednoty (Szlovák nemzeti egység pártja) titkárának, Szvetlik Györgynek a fondja alapján, amelyet eddigi kutatásaim során még nem találtam tudományos munkákban feldolgozva, megemlítve.

A magyarországi szlovákok történelmével ebben az időszakban a magyar kutatók közül Tóth István foglalkozott részletesebben. Publikációit a Csanád (részben a mai Csongrád) és Békés megyei szlovákok nemzettudatának megőrzésének témájában írta, melyek szerint ebben az időszakban főleg a hagyományörzés, a saját sajtó indítása iránti kérelmek megfogalmazása a magyar politikai elit és kormány felé, valamint a szlovák kulturális örökség továbbadásának megmutatkozása volt jellemző a helyi amatőr színjátszó és népdalkörökben.

Tilkovszky Lóránt adta ki az 1921-ben megválasztott magyarországi szlovákok kormánybiztosának, Pechány Adolfnak a jelentéseit, melyeket közvetlenül a miniszterelnöknek címzett, és melyekben egyértelműen kifejezi a megfigyeléseit, hogy melyek azok a területek, ahol nagyobb mértékben tudnák kifejteni magyar asszimiláló tevékenységüket. Megfigyeléseit főleg a Pest megyei és a Békés megyei szlovákságra alapozta. Tilkovszky másik fontosabb monográfiájában bár nagyobb figyelmet szentel a két világháború közötti magyarországi német nemzetiségnek, mégis fontos információkat közöl pl. a Párttörténeti Közleményekből a szlovák nemzetiségi iskolák típusairól és a szlovák nyelvoktatás mértékéről is.

Az ellenforradalom nemzetiségi politikájának kialakulásával Bellér Béla foglalkozott, a magyarországi kisebbségek jogainak biztosítására hozott állami rendeleteket és egyéb intézkedéseket elemzi, hogy eredetileg milyen célra alkották őket, és levonja a konklúziót is, hogy a valóságban milyen mértékben sikerült érvényesíteni azokat. A szlovák történészek és demográfusok közül említésre méltó publikációkkal rendelkeznek ebben a témában Ján Bobák, Ján Svetoň, Miroslav Kmeť és a Matica Slovenská berkein belül számos kutató mellett kiemelkedő teljesítményt nyújtott a magyarországi szlovákság témakörében Ján Sirácky.

Kulcsszavak: *dél-alföldi szlovákság, nemzetiségi törekvések, sajtóvisszhang*

Tömösközi Ferenc

Selye János Egyetem, Komárom

A SZLOVENSZKÓI ÉS KÁRPÁTALJAI EGYETEMES REFORMÁTUS EGYHÁZ ÖNSZERVEZŐDÉSE

A református egyházat is hasonlóan váratlanul érték az első világháborút követő események, mint a többi felekezetet. A történelemkönyvekben jószerevével csupán annyi olvasható, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia utódállamaiban rekedt csonka egyházmegyék és egyházkerületek létrehozták a maguk egyházszervezetét, és megválasztották egyházi vezetésüket. Arra, hogy ez a szerveződés hogyan ment végbe és milyen folyamatok játszódtak le közben, már nem adnak választ.

A Csehszlovák Köztársaság megalakulása és területi igényei következtében a Dunántúli, a Tiszáninenni, a Tiszántúli és a Dunamelléki Egyházkerületek északi részeiből több megyét és vele együtt gyülekezeteket is elvettek a Magyarországi Református Keresztyén Egyháztól. A véglegesen megállapított országhatárok következtében összesen 287 anyaegyházközség került csehszlovák fennhatóság alá.

Az első ismert és az egyházi vezetéstől érkező reakció Révész Kálmán püspöktől való. Sokan úgy vélték, hogy az egyház a kialakult helyzet kaotikus volta miatt egyelőre nem indít komolyabb tárgyalásokat az új állam vezetésével, hanem kívár, remélve, hogy ez amolyan átmeneti állapot, és sikerül olyan eredményt elérni, amely alapján az elszakadt egyháztestek egyházi szervezet tekintetében továbbra is a magyar egyetemes egyházhoz fognak tartozni.

Az 1919-es év is várakozással telt, miközben a csehszlovák légiónk folyamatosan foglalták el a kijelölt területeket. A határok lezárása után a Komáromi Egyházmegye kapcsolata teljesen megszakad a Dunántúli Egyházkerülettel, amelynek nagyobb része Magyarország területén marad. Németh István püspök,

Győry Elemér püspöki titkár és Vargha Sándor lelkész felkereste a megszálló csapatok ezredesét, hogy a Dunántúli Egyházkerület igazgatásának feltételeiről tájékoztatást kapjanak. Az ezredes nem engedélyezte, hogy Komáromból mint megszállott területről igazgassák a Duna magyarországi oldalán levő egyházmegyéket, csakis a megszállott területen levő egyházakat. A keleti egyházmegyékben sem volt jobb a helyzet, ugyanis a Beregi Református Egyházmegye 1919. évi április 3-ára tervezett közgyűlését meg Bertók Béla halasztotta el, mert a megszállás annyira bizonytalan helyzetet eredményezett, hogy nem tartotta szerencsésnek bármiféle gyűlés szervezését.

Vavro Šrobár teljhatalmú miniszter titkára, Štefan Štunda 1919. szeptember 4-én felkereste a Tiszáninnyi Egyházkerület püspökét Kassán, hogy tolmácsolja a miniszter álláspontját a Csehszlovák Köztársaság és a reformátusok viszonyáról. A kormány szóban elismerte az egyház autonómiáját, világi és egyházi elöljáróit egyaránt, ígérte, hogy respektálja a magyar anyanyelvet, és folyósítja mindazokat a segélyeket, amelyek a magyar állam részéről érkeznek. Mindezekért annyit kért cserébe, hogy szervezzék meg az önálló szlovenszkói református egyházat, és a lelkészek tegyék le a hűségesküt a csehszlovák államnak. Révész azt válaszolta, hogy a béke ratifikálásáig nem merülhet fel alternatívaként hogy a Magyarországi Református Egyháztól elszakadjanak, a hűségfogadalmat semmiképpen sem fogják letenni, inkább elhagyják a gyülekezeteket.

Révész Kálmán, mivel nem látott reményt arra, hogy ez az állapot rövid határidőn belül az egyház részére kedvező irányba fog változni, elhagyta Kassát, és Miskolcra költözött, előtte Pálóczi Czinke István egyházkerületi lelkészi főjegyzőt kinevezve törvényes püspökhelyettesnek.

A Szlovenszkói és Kárpátaljai Egyetemes Református Egyház megalapítására irányuló egyházi mozgások, mozgalmak az egyházkerületek megszervezésével kezdődtek. Ezt a folyamatot a Barsi Egyházmegye indította el, amelynek esperese,

Patay Károly közös tanácskozásra hívta az érintett egyházmegyét és a Tiszáninneri Egyházkerület püspökét, Révész Kálmánt, aki azonban azt tanácsolta, hogy várjanak még a szervezkedéssel.

A Dunáninneri Egyházkerületen belül a Komáromi és a Barsi Egyházmegyéből érkező küldöttek az 1920. július 16-án Komáromban tartott kerületi közgyűlés alkalmával kérték, hogy az egyházkerület a püspök távollétében is kormányozható legyen.

Az egy helyben való toporgást a Szlovenszkói Tiszáninneri Egyházkerület elégelte meg. Az 1920. december 21-én Kassán tartott közgyűlés alkalmával Pálóczi Czinke István püspök beszámolt a rimaszombati memorandumról és az arra kapott állami reakcióról, majd ezután a közgyűlés ki mondta, hogy önálló egyházkerületet hoz létre Szlovenszkói Tiszáninneri Egyházkerület néven. A közgyűlés felhatalmazta az egyházak tisztviselőit a hűségeskü letételére, s kérényezte a kormánynál az eddigi államsegélyek kifizetését. A közgyűlésig a lelkészek egy része már letette a hűségesküt. Püspöknek Pálóczi Czinke István rimaszombati lelkészt, főgondnoknak Lukács Géza gömöri egyházmegyei gondnokot választották. Ugyanezen a közgyűlésen a Tiszáninneri Egyházkerület javaslatára létrehoztak egy úgynevezett Közös Bizottságot a Dunáninneri és a Tiszáninneri Egyházkerület képviselőiből. Mindezt annak érdekében, hogy összehangolják, illetve közösen képviselhessék az érdekeiket a miniszteri tárgyalásokon.

A Dunáninneri Református Egyházkerület magalakítása nem ment ilyen simán, ugyanis a Komáromi Református Egyházmegye az I. világháborút követő első közgyűlésén, 1920. október 26-án arra hivatkozva utasította el az önállósodást, hogy a gyülekezetek, lelkészek és tanítók szoros anyagi és szellemi kapcsolatban állnak az egyetemes magyar egyházzal.

1920. november 13-án a magyar kormány törvénybe iktatta a trianoni békeszerződést, és ezzel véglegesen elismerte az új államalakulatokat, valamint megszűnt az elszakadt egyházkerületekkel való szerves kapcsolat, ezek anyagi támogatása és jogvédelme. 1920. november 30-ára Patay Károly püspökhelyettes kérésére az esperes bizalmi tanácsot hívott össze az egyházmegyei tanácsbírói és tisztviselői karból, hogy revideálják az októberi közgyűlés által megfogalmazott pártállásukat. A bizalmi tanács elvetette az ügy újratárgyalását. A soron következő, 1921. január 26-ai komáromi egyházmegyei közgyűlésen – hivatkozva arra, hogy a magyar kormány törvénybe iktatta a trianoni békeszerződést – újratárgyalták az 1920. októberi közgyűlés határozatát.

Másnap, 1921. január 27-én szintén Komáromban tartották meg a Szlovenszkói Dunáninnyi Református Egyházkerület közgyűlését, ahol a komáromiakkal ellentétes módon határozott a Patay Károly püspökhelyettes és Szabó György főgondnokhelyettes vezette elnökség. Az előadó javaslata mellett és ellen egyenlő számú szavazat született, így a püspökhelyettes szavazata döntött. Patay Károly az elszakadás mellett tette le voksát, és ezzel létrejött a Szlovenszkói Dunáninnyi Református Egyházkerület.

A Kárpátaljai Református Egyházmegye hosszadalmas tárgyalások, egyeztetések és bizottságok munkája révén jött létre. A Kárpátalja területén megmaradt két egyházmegye, a Beregi és Máramaros–Ugocsi Egyházmegye hovatartozási problémája ekkor még megoldatlan, miközben a másik két egyházkerület önállósodása már előrehaladott állapotban van. A Kárpátaljai Egyházkerület megszervezése az 1920. szeptember 8-án kelt memorandumban, amelyet a kormányhoz terjesztettek fel, mint lehetőség vagy alternatíva nem is került szóba. Pálóczi Czinke István viszont felkérte a kárpátaljai gyülekezeteket, hogy csatlakozzanak a tiszai kerülethez. A Beregi és az Ugocsi Egyházmegye a helyzet megoldására közös bizottságot hozott

létre. A bizottság nem tudott dűlőre jutni a kérdésben, ám a megoldást maga az állam kényszerítette ki, ugyanis az önálló kerület megalakítását szabták meg a lelkészek és a gyülekezetek állami szubvenciója kifizetésének feltételeként.

A hovatarozás kérdésében folytatott megbeszélések során az Ungi Egyházmegye kérdése többször is felmerült, sarkalatos pontját képezve a tárgyalásoknak, ugyanis közigazgatásilag a terület déli, magyarlakta része Csehszlovákiához tartozott. 1921. augusztus 2-án Beregszászon tartottak gyűlést a Máramaros–Ugocsi, Beregi és Ungi Református Egyházmegyék képviselői.

Biki Ferenc, az Ugocsi Egyházmegye esperese kiállt a három egyházmegye egyesülése mellett, noha Pálóczi Czinke István továbbra is ragaszkodott ahhoz, hogy a kárpátaljai reformátusok ne önálló egyházkerületbe szerveződjenek, hanem csatlakozzanak a Tiszáninneri Egyházkerülethez. 1921. augusztus végén a gyülekezeteket körlevélben hívták fel a szavazásra, hogy döntés szülessen arról, az újonnan alakítandó kerületbe vagy a Tiszáninneribe akarnak-e tartozni. Eközben 1921. október 7-én az Ungi Református Egyházmegye ungvári közgyűlésén kimondták, hogy támogatják a kárpátaljai ungi egyházközségek különválását a szlovenszkói ungi résztől. Ennek lett az eredménye, hogy létrehozták az Ung–Kárpátaljai Egyházmegyét, melynek élére Komjáthy Gábor lelkész került.

1923. március 8-án Beregszászban rendkívüli gyűlésen tanácskoztak az új egyházkerület jövőjéről, valamint az Ungi Egyházmegye kárpátaljai kerülethez való csatlolásáról. A március 8-ai gyűlés előtt egy esperesi körlevél is felhívta e gyülekezetek figyelmét, hogy egyházjogilag a Tiszáninneri Egyházkerülethez tartoznak, valamint hogy a kárpátaljai kerületnek nincs joga egy Kárpátaljai Egyházmegye létrehozására, hiszen az a zsinati ülés hatáskörébe tartozik. A tizenhárom egyházközség képviselői az esedékes beregszászi gyűlésen sem vehettek részt. Az egyházmegyei alapító közgyűlést 1923. március

22-én tartották Komjáthy Gábor vezetésével, aki ismételten indokolta a megalakítás szükségességét és ismertette annak mind egyházi, mind állami törvényi háttérét. Április 17-én ült össze az egyházkerületi választóbizottság, mikor is megválasztották Bertók Béla munkácsi lelkészt az egyházkerület első püspökévé, György Endrét pedig főgondnoknak.

Kulcsszavak: *református egyház, önszerveződés, Szlovenszka, Kárpátalja*

TARTALOM

	<i>Program</i>	3
Bajcsi Ildikó	<i>A csehszlovák diplomácia irányvonalai a párizsi békekonferencián. Emigrációs tevékenység, határkijelölés, nemzetiségi kérdés</i>	5
Bencze Dávid	<i>Az impériumváltás nehézségei Érsekújváron (1918–1920)</i>	9
Nagy Péter	<i>Magyar katolikus élet Szlovenszékóban a két világháború között</i>	11
Ollé Tamás	<i>Elmaradt magyarországi népszavazások. A plebiszcitum kérdése a békekonferencián</i>	16
Pokornyai Gábor	<i>Komáromi hadifoglyok az első világháborúban</i>	21
Tóth Marcell		
Rehák Tünde	<i>A Montessori-pedagógia adaptálása Magyarországon a XX. század első felében</i>	24
Sztancs Gábor	<i>Jászi Oszkár nemzetiségi miniszteriuma és az északkelet-magyarországi parciális mozgalmak 1918 végén</i>	28
Szuda Krisztina Eszter	<i>A dél-alföldi szlovákság erőfeszítései az első világháború után bekövetkezett változások során a két világháború között megjelent sajtóértesülések tükrében</i>	33
Tömösközi Ferenc	<i>A Szlovenszkói és Kárpátaljai Egyetemes Református Egyház önszerveződése</i>	38

